

คู่มือการใช้งานลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรม

1. วัตถุประสงค์ของการจัดทำคู่มือ

โดยที่พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้ให้ความคุ้มครองแก่งานลิขสิทธิ์โดยกำหนดให้เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการแสวงหาประโยชน์จากงานสร้างสรรค์ทางสติปัญญาของคน เพื่อเป็นการตอบแทนความคิดสร้างสรรค์ของเจ้าของลิขสิทธิ์ และก่อให้เกิดแรงจูงใจในการสร้างสรรค์งานใหม่ ๆ ต่อไป ขณะเดียวกันกฎหมายก็ต้องการให้สังคมได้ใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์นั้นๆ ด้วย เพื่อให้มีการเผยแพร่ความรู้อย่างกว้างขวาง ดังนั้น กฎหมายจึงกำหนดให้มีข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้ เพื่อให้มีการเผยแพร่ความรู้อย่างกว้างขวาง ดังนั้น กฎหมายจึงกำหนดให้มีข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ โดยให้บุคคลอื่นสามารถที่จะใช้งานลิขสิทธิ์ได้ตามความเหมาะสมโดยไม่เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

เพื่อให้เกิดความชัดเจนและความสะดวกแก่ผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ กรมทรัพย์สินทางปัญญาจึงได้จัดทำคู่มือการใช้งานลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรม โดยแยกเป็นประเภทของการใช้งานในลักษณะต่างๆ เพื่อเพิ่มความชัดเจนและความสะดวกให้กับผู้ใช้ได้พิจารณาเป็นแนวทางในการใช้งานลิขสิทธิ์อย่างเป็นธรรม

แนวทางการใช้งานลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรมตามที่กำหนดไว้ในคู่มือฉบับนี้ เป็นเพียงพื้นฐานในการพิจารณางานลิขสิทธิ์มาใช้ ซึ่งขอบเขตของการใช้งานลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรมจะแตกต่างกันไปตามประเภทของงานลิขสิทธิ์และลักษณะของการใช้งาน ผู้ใช้จึงควรระลึกอยู่เสมอว่า แนวทางที่ปรากฏในคู่มือฉบับนี้เป็นเพียงหลักเกณฑ์การใช้งานลิขสิทธิ์เบื้องต้นเท่านั้น ดังนั้นในการใช้งานลิขสิทธิ์แต่ละงานผู้ใช้จะต้องเลือกใช้งานเท่าที่จำเป็น และคำนึงถึงหลักเกณฑ์การพิจารณาในการใช้งานลิขสิทธิ์อย่างเคร่งครัด

2. สิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์

ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 มาตรา6 และมาตรา15กำหนดให้เจ้าของลิขสิทธิ์ในงานสร้างสรรค์ประเภทต่างๆ ดังต่อไปนี้ คือ งานวรรณกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง งานแพร่เสียงแพร่ภาพ หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี วิทยาศาสตร์ หรือศิลปะ มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการทำซ้ำ ดัดแปลง หรือเผยแพร่ต่อสาธารณชน รวมทั้งการอนุญาตให้บุคคลอื่นใช้งานลิขสิทธิ์โดยกระทำการดังกล่าว และหากเป็นงานประเภท โสตทัศนวัสดุ สิ่งบันทึกเสียง ภาพยนตร์ หรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เจ้าของลิขสิทธิ์ก็จะมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการให้บุคคลอื่นเช่าต้นฉบับหรือสำเนาเหล่านั้นด้วย ดังนั้น หากบุคคลอื่นต้องการจะใช้สิทธิดังกล่าวจะต้องขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อนเสมอ

3. สิ่งที่ไม่มิลิขสิทธิ์

แม้ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์จะให้ความคุ้มครองงานสร้างสรรค์ประเภทต่างๆ ตามมาตรา6 แต่ก็มีบางสิ่งที่ไม่มิลิขสิทธิ์ไม่ให้ความคุ้มครอง ได้แก่ ขั้นตอน ความคิด วิธีการ กรรมวิธี แนวความคิด หลักการ การค้นพบ หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์ นอกจากนั้นตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 มาตรา7 ยังกำหนดให้งานดังต่อไปนี้ไม่ถือเป็นงานลิขสิทธิ์ คือ

- 1) ข่าวประจำวัน และข้อเท็จจริงต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นเพียงข่าวสาร อันมิใช่ในงานใน แผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ
- 2) รัฐธรรมนูญและกฎหมาย
- 3) ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง คำชี้แจง และหนังสือโต้ตอบของหน่วยงาน
- 4) คำพิพากษา คำสั่ง คำวินิจฉัย และรายงานของทางราชการ
- 5) คำแปลและการรวบรวมสิ่งต่างๆ ตาม (1) ถึง (4) ที่กระทรวง ทบวง กรม หรืองานอื่นใดของรัฐ หรือของท้องถิ่นจัดทำขึ้น

ดังนั้น สาธารณชนสามารถใช้งานดังกล่าวเหล่านี้ได้อย่างเสรี โดยไม่ต้องขออนุญาตผู้ใด แม้สิ่งดังกล่าวเหล่านี้จะปรากฏอยู่ในงานลิขสิทธิ์ของผู้อื่น หากผู้ใช้งานไม่ได้ลอกถ้อยคำใดในการนำเสนอ ผลงานของบุคคลอื่น เช่น หนังสือพิมพ์ไม่มีลิขสิทธิ์ในข้อเท็จจริงที่อยู่ในรายงานข่าวเป็นต้น เนื่องจากไม่อยู่ภายใต้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

นอกจากนั้น ชื่อผลงาน ชื่อต่างๆ (เช่น ชื่อคน ชื่อหนังสือ ชื่อเรื่อง เป็นต้น) ถ้อยคำสั้นๆ คำขวัญ รายชื่อส่วนประกอบหรือส่วนผสมต่างๆ เช่น อาหาร เครื่องดื่ม ไม่ได้ได้รับความคุ้มครองภายใต้กฎหมาย ลิขสิทธิ์ เนื่องจากไม่มีการสร้างสรรค์ที่เพียงพอ แต่เพียงหวังว่าสิ่งเหล่านี้อาจได้รับความคุ้มครองภายใต้ กฎหมายอื่น เช่น กฎหมายเครื่องหมายการค้า กฎหมายว่าด้วยการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม เป็นต้น

4. หลักเกณฑ์การพิจารณาการใช้งานลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรม

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้บัญญัติเรื่องข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้ในมาตรา12 โดย กำหนดให้การใช้งานลิขสิทธิ์ในบางลักษณะสามารถทำได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ เพราะ ถือว่าเป็นการใช้ที่เป็นธรรม เช่น การใช้งานในการเรียนการสอน การเสนอรายงานข่าว หรือการใช้งานโดย บรรณารักษ์ห้องสมุด เป็นต้น

แต่การใช้งานลิขสิทธิ์ดังกล่าวตามที่พระราชบัญญัติกำหนดไว้จะต้องอยู่ภายใต้หลักการสำคัญ 2 ประการ ประกอบกันคือ

- 1) ต้องไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์ และ
- 2) ต้องไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร

ยกตัวอย่างเช่น ในการรายงานข่าวภาพยนตร์เรื่องหนึ่ง ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการฆาตกรรมและการสืบหาตัวคนร้าย ได้มีการเปิดเผยว่าคนร้ายคือใครซึ่งถือว่าเป็นสาระสำคัญของภาพยนตร์เรื่องดังกล่าว การรายงานข่าวเช่นนี้แม้ไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์ แต่อาจถือว่าเป็นการกระทบกระเทือนสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร เพราะอาจทำให้คนที่ทราบเรื่องแล้วไม่ต้องการไปชมภาพยนตร์เรื่องนั้นอีกเพราะทราบตอนสำคัญของเรื่องแล้ว การกระทำดังกล่าวจึงไม่ถือว่าเป็นเข้าหลักเกณฑ์ของข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรา 32 วรรคแรก ดังกล่าว

อย่างไรก็ดี ในการพิจารณาว่าการกระทำใดๆ แก่งานอันมีลิขสิทธิ์จะเป็นการใช้ลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรมหรือเข้าข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามกฎหมายหรือไม่ อาจพิจารณาได้จากหลักเกณฑ์ 4 ประการ ดังนี้

(1) วัตถุประสงค์และลักษณะของการใช้งานลิขสิทธิ์

1.1 การใช้งานลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นจะต้องไม่มีลักษณะเป็นการกระทำเพื่อการค้าหรือหากำไร โดยปกติการใช้งานลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นเพื่อการค้าหรือหากำไร ผู้ใช้จะต้องจ่ายค่าลิขสิทธิ์ให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ ตัวอย่างการใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อการค้าหรือหากำไร เช่น การนำเพลงของบุคคลอื่นไปทำเทปเพลงเพื่อขายแก่บุคคลทั่วไป เป็นการกระทำเพื่อการค้า หรืออาจารย์ผู้สอนถ่ายสำเนาตำราเรียนบางตอน เพื่อขายนักศึกษาในชั้นเรียนในราคาเกินกว่าต้นทุนค่าถ่ายเอกสาร เป็นการกระทำเพื่อหากำไร เป็นต้น เช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นการใช้งานลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรม

อย่างไรก็ดี ในการพิจารณาว่าการใช้เป็นการกระทำเพื่อหากำไรหรือไม่ จะพิจารณาจากการใช้เกณฑ์ ไม่ใช่พิจารณาจากตัวผู้ใช้ เช่น สถาบันการศึกษาเอกชนที่นำตำราเรียนบางส่วนของที่มีลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นมาจำหน่ายในสถาบันฯ เช่นนี้ แม้ว่าสถาบันจะเป็นโรงเรียนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไรในการดำเนินการสถาบัน แต่ไม่ได้จำหน่ายสำเนาตำราเรียนเกินราคาถ่ายหรือจัดทำเอกสาร ก็ถือว่าเป็นการใช้โดยไม่แสวงหากำไร จึงเป็นการใช้งานลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรม เป็นต้น

1.2 การใช้งานลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นจะต้องไม่มีเจตนาทุจริต เช่น การนำงานลิขสิทธิ์มาใช้โดยไม่อ้างอิงถึงที่มา หรือใช้ในลักษณะที่ทำให้คนเข้าใจว่าเป็นงานของผู้ใช้งานลิขสิทธิ์นั่นเอง เป็นต้น

1.3 หากการใช้งานลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่น ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม โดยเป็นการนำงาน

ลิขสิทธิ์มาใช้โดยปรับเปลี่ยน (Transform) ให้ต่างไปจากงานลิขสิทธิ์เดิมหรือมีการเพิ่มเติมสิ่งใหม่เข้าไป ก็อาจเป็นการใช้ลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรม เช่น การคัดลอกอ้างอิง(Quote) งานลิขสิทธิ์คนอื่นเพื่อใช้ในการอธิบายความคิดเห็นของผู้เขียนในการทำงานวิจัย หรือการรายงานข่าวที่ย่อคำกล่าว(Speech) ของนายกรัฐมนตรี หรือย่อบทความโดยการคัดลอกอ้างอิงมาเพียงสั้นๆ เป็นต้น

(2) ลักษณะของงานอันมีลิขสิทธิ์

2.1 พิจารณาระดับของการสร้างสรรค์งาน เช่น ถ้าเป็นงานที่มีระดับของการสร้างสรรค์งาน หรือใช้จินตนาการมาก เช่น นวนิยาย หรือเรื่องเล่าอัตชีวประวัติบุคคล หากผู้นำนางานไปใช้ โอกาสที่จะถือว่าเป็นการใช้งานลิขสิทธิ์ที่ไม่เป็นธรรมจะมากกว่างานลิขสิทธิ์ที่ประกอบด้วยข้อเท็จจริงจำนวนมาก เช่น รายงานการเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา ของหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง เป็นต้น

2.2 พิจารณาว่าเป็นงานที่มีการโฆษณาแล้วหรือไม่ หากงานที่นำมาใช้เป็นงานที่ยังไม่มีการโฆษณา จะอ้างว่าเป็นการใช้ลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรมไม่ได้ เนื่องจากงานดังกล่าวเป็นของเจ้าของลิขสิทธิ์และเจ้าของลิขสิทธิ์เท่านั้นที่มีสิทธิเลือกที่จะโฆษณางานของตนเมื่อใดก็ได้ แต่หากการใช้งานลิขสิทธิ์เป็นการใช้งานที่มีการโฆษณาแล้ว ผู้ใช้งานลิขสิทธิ์อาจอ้างข้อโต้แย้งว่าเป็นการใช้ที่เป็นธรรมได้มากกว่า

(3) ปริมาณและเนื้อหาที่เป็นสาระสำคัญที่ถูกนำไปใช้เมื่อเทียบกับเนื้อหาทั้งหมด

การนำงานลิขสิทธิ์ของคนอื่นมาใช้ จะต้องคำนึงถึงปริมาณของงานที่นำมาใช้ และสาระสำคัญที่นำมาใช้ด้วย หากการนำงานลิขสิทธิ์ของคนอื่นมาใช้ในปริมาณมาก เช่น หนังสือที่มีลิขสิทธิ์จำนวน 50 หน้า นำไปใช้ 25 หน้า เช่นนี้ถือว่าเป็นการใช้ลิขสิทธิ์ที่ไม่เป็นธรรม หรือในกรณีที่นำงานลิขสิทธิ์ของคนอื่นมาใช้ แม้ปริมาณน้อยก็อาจเป็นการละเมิดได้ หากส่วนนั้นเป็นส่วนที่เป็นสาระสำคัญหรือหัวใจของงานชิ้นนั้น

(4) ผลกระทบต่อตลาดหรือมูลค่าของงานอันมีลิขสิทธิ์

การใช้งานลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นจะต้องไม่มีผลกระทบต่อตลาดของงานนั้น เช่น ไม่ทำให้งานลิขสิทธิ์ของผู้ที่ถูกลำงานลิขสิทธิ์มาใช้ขายไม่ได้ เป็นต้น แต่ถ้าไม่มีผลกระทบหรือกระทบเพียงเล็กน้อย ก็อาจถือว่าเป็นการใช้งานลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรมได้ เช่น ในกรณีที่เป็นการนำวรรณกรรมที่ไม่ได้พิมพ์จำหน่ายมาเป็นเวลานานแล้ว การใช้งานดังกล่าว ก็จะไม่กระทบตลาดของเจ้าของลิขสิทธิ์ เพราะไม่ทำให้เจ้าของลิขสิทธิ์ดังกล่าวขายงานของตนเองไม่ได้ เนื่องจากหนังสือไม่มีขายในท้องตลาดแล้ว ก็อาจถือว่าเป็นการใช้งานลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรมได้

